

PRILOG POZNAVANJU VEZA IZMEĐU ANTUNA
MAŽURANIĆA I VUKA ST. KARADŽIĆA*Mirjana Strčić*

U literaturi o Vuku Karadžiću njegovi kontakti s Hrvatima česta su i intrigantna tema, pa je tako, npr., i Ljubomir Stojanović u svojoj velikoj monografiji o Vuku izdvojio zasebno poglavlje pod naslovom »Vuk i Hrvati«,¹ slično je u svojoj monografiji poglavljem »Među Hrvatima« učinio i Miodrag Popović,² a Viktor Novak cijelu je knjigu posvetio tome problemu.³ I 1987. godina, inače sva u znaku obilježavanja jubilarne 200-godišnjice Vukova rođenja, pokazala je da ta tema još uvijek zaokuplja pažnju istraživača, bilo da se pojavljivala na stranicama naše periodike, bilo u izlaganjima referenata na znanstvenim skupovima organiziranim u čast Vuku.⁴

Ne osvrćući se na često netolerantna i politizirana stajališta u razmatranjima Vukova odnosa s Hrvatima, ovom prilikom želimo pridonijeti osvjetljavanju jedne sekvence iz toga kruga problema. Riječ je, naime, o rukopisnoj

¹ Ljubomir Stojanović, *Život i rad Vuka Stef. Karadžića*, Beograd 1924, 678—691. I inače, po cijeloj su monografiji — kronološkim redoslijedom Vukova života — uz ostale ličnosti, obrađivani i Hrvati s kojima je Vuk dolazio u vezu.

² Miodrag Popović, *Vuk Stef. Karadžić*, Beograd 1987. (III izdanje), 295—305; i Popović se, poput Stojanovića, u cijeloj knjizi osvrtao na problematiku o kojoj je ovdje riječ.

³ Viktor Novak, *Vuk i Hrvati*, Beograd 1967.

⁴ Od većeg broja znanstvenih skupova posvećenih Vuku prigodom 200-godišnjice njegova rođenja, na kojima su se pojavljivale i teme interesantne za ovaj prilog, spominjemo — samo kao primjer — teme koje su bile izložene na središnjoj takvoj manifestaciji u nas i u svijetu — na Međunarodnom naučnom skupu »Vuk Karadžić i njegovo delo u svome vremenu i danas« (Beograd — Novi Sad, 14—20. IX. 1987): D. Ivanišin je govorio o odnosu M. Krleže prema Vuku, V. Horvat o relacijama Vukova »Rječnika« iz 1818. prema rječnicima hrvatskih isusovačkih leksikografa, Z. Bojović je izlagala o Vukovim interesima za stariju hrvatsku književnost u Dalmaciji, M. Dorkin je referirao o Vukovoj prisutnosti u zadarskoj periodici potkraj XIX. st., o Vuku u nastavi dalmatinskih gimnazija govorio je M. Pekić, o značenju Vukova posjeta Korčuli J. Ređep, o Vukovim vezama s Istrom i Kvarnerskim primorjem M. Strčić, o Vukovim djelima u Gajevoj knjižnici I. Živančević. — Od mnogobrojnih članaka napisanih o temi Vuk-Hrvati tijekom 1987. god. upozorit ćemo samo na dva najznačajnija: Milorad Živančević najprije je u časopisu »Oklo« tiskao seriju nastavaka pod naslovom »Vuk i Hrvati«, počevši od br. 386 (god. XIV), Zagreb 1—15. I. 1987, a zatim je u dnevniku »Vjesnik«, također u nastavcima, objavio rad pod naslovom »Vuk u Hrvatskoj«, počevši od br. 14420 (god. XLVII), Zagreb 3. XI. 1987.

građi koja omogućuje da se baci novi pogled na Vukove susrete s Antunom Mažuranićem iz 1841. godine.

U literaturi se često spominju mogućnosti neposrednih kontakata između Karadžića te A. Mažuranića i Ljudevita Gaja, i to prilikom putovanja po našim krajevima na koje su 1841. god. pošla dvojica ilirskih prvaka, neovisno o Vuku, koji je u isto vrijeme s Rusima N. I. Nadeždinom i D. M. Knjaževićem krenuo na put što se — od Senja do Cetinja — gotovo potpuno poklapao s Gajevim i Mažuranićevim itinerarom.⁵ Zbog nedostatka izvorne građe iz toga vremena, do danas nije sasvim osvijetljen niz okolnosti oko tih putovanja — gotovo i nema podataka o sadržajima razgovora prilikom susreta dviju grupa putnika po Lici, Dalmaciji i na Cetinju, kod Njegoša, a »slučajnost« njihovih sustizanja i prestizanja na tome putu, s povremenim sastajanjem, previše je uočljiva. Ni Gaju i Mažuraniću, s jedne strane, ni Vuku, s druge, nije, naime, bilo u interesu da — u strahu pred budnim okom bečke policije — na velika zvana objavljuju svoje susrete ili da ostavljaju pisanoga traga o razgovorima u tim prilikama. Čak i ilirske novine toga vremena kao da namjerno izbjegavaju izvještavati da Gaj i Mažuranić kreću istim putem kojim i Vuk s Nadeždinom i Knjaževićem,⁶ iako tadašnji policijski izvještaji potvrđuju da stalnom nadzoru bečke policijske službe nije promakao gotovo nijedan njihov susret.⁷

⁵ Točna rekonstrukcija putovanja V. Karadžića, s naznačenim mjestima boravka te — koliko se to prema izvorima moglo zaključiti — i datumima tiskana je u radu Goluba Dobrašinića, Vukova putovanja, Kovčežić. Prilozi i građa o Dositeju i Vuku, knj. V, Beograd 1963, 75—119.

⁶ Novak, Vuk i Hrvati, n. dj., na str. 245 navodi da je Vuk pisao V. Babukiću iz Trsta uoči početka putovanja, te da je i Gaj bio obaviješten o tome. Međutim, »Danica ilirska«, VII, 19, Zagreb 1841, 76, donosi samo kratku obavijest, datiranu sa 7. V, da je put Dalmacije i Istre krenuo Lj. Gaj, »da se s onim klasičkim domovine naše krajevi bliže upoznade, te da mnoge stare rukopise i knjige jur štampane... od inostranovanja spasiti«. Babukić, koji piše taj članak, ne spominje da će i Vuk krenuti u Dalmaciju, a ne spominje čak ni da je s Gajem krenuo A. Mažuranić. Ipak, u istom broju »Danice«, na str. 6/7, datirana 4. V, tiskana je vijest o dolasku Sreznjevskoga u Zagreb te o njegovu odlasku u Trst, gdje će se sastati s Vukom, odakle »čedu pak preko Istrie u Dalmaciju i tamo dalje otići«. O cijelom daljem paralelnom putovanju dviju grupa nema u »Danici« ni riječi. Tek u br. 28, od 10. VII, na str. 116, nalazimo vijest, datiranu s 1. VII, da je u Zagrebu od 22. do 25. VI. boravio Karadžić, s Nadeždinom i Knjaževićem, na proputovanju iz Dalmacije prema Sloveniji i, dalje, Beogradu, Na istoj strani »Danice« s napomenom »Izvod iz prijateljskog lista« uvrštena je vijest o Gajevu boravku u Dubrovniku (potpis je: A. M.; iza kojeg se krije A. Mažuranić), uz koju Babukić najavljuje njegov povratak u Zagreb. Ponovno Gajevo i Vukovo putovanje nije bilo dovedeno u vezu. — Relevantna literatura o Lj. Gaju, a isto tako i Vuku, dovoljno je naglasila uzroke osnovne bojazni Gaja pred bečkom policijom; tek vrativši se iz Rusije, on je s potpuno određenim političkim ciljevima krenuo na put prema Cetinju, do Njegoša, a kada se na tome putu pojavio još i Vuk, Beču kontinuirano sumnjiv, Gaju je bilo jasno da će sumnjičavost iz Beča kulminirati.

⁷ Golub Dobrašinić, Vuk pod prismotrom policije, Beograd 1986, donosi niz dokumenata, u prvom redu policijskih, na osnovi kojih se može vidjeti s koliko je pomnosti praćen svaki korak Vuka Karadžića i na putovanju 1841. godine. Devetnaest dokumenata tiskanih u toj knjizi, na str. 193—217, donosi vijesti ne samo o Vuku, Nadeždinu i Knjaževiću te njihovu kretanju, nego i o kretanju

Osim podataka što ih danas možemo dobiti iz tih policijskih izvještaja i po koje vijesti u novinama, jedan dio puta opisan je i u sjećanjima N. I. Nadeždina,⁸ neke okolnosti nadopunjuje građa vezana uz I. I. Sreznjevskoga i P. I. Preisa, koji su se također namjeravali pridružiti Vuku na proputovanju kroz naše krajeve,⁹ na događaje uoči Gajeva polaska na put do Njegoša te na činjenicu da mu je vijest o namjeravanom Vukovu putovanju došla pomalo »nezgodno« upozorio je i V. Novak,¹⁰ ponešto se može uočiti i iz Vukove objavljene korespondencije. No, upravo iz 1841. god. nedostaje njegova prepiska s Jernejem Kopitarom, koja je inače izvor izvanredno bogat podacima za poznavanje Vukova života i rada,¹¹ pa je — u cjelini gledano — cijeli taj sklop okolnosti oko Karadžića, A. Mažuranića i Gaja ostao za istraživače dosta enigmatičan.

O sadržaju razgovora Vuk—Mažuranić/Gaj može se samo pretpostavljati na osnovi poznavanja tadašnje društvene i političke klime, težnji iliraca te saznanja o općim Vukovim intencijama na relaciji ilirski pokret—kneževina Srbija/Srbi u Južnoj Ugarskoj, na bazi odnosa i jednih i drugih prema Njegošu, relativno poznate osobne nesklonosti Lj. Gaja prema Vuku i njegove pred javnošću inače izražene tolerancije prema Vukovim poduhvatima, na osnovi sličnosti i razlika u pogledu lingvističkih i pravopisnih problema kada je riječ o Vuku i A. Mažuraniću. Golema literatura o Vuku, a isto tako i o Gaju i Mažuraniću, pokazuje pokušaje pojedinih autora da rekonstruiraju mogući tok međusobnih razgovora 1841. godine, no ta literatura nije na ovom mjestu predmet analize. Uglavnom, podataka je malo, a tek poneko svjedočenje, i to iz druge ruke, najčešće sužava razmjenu mišljenja protagonista događaja iz 1841. god. na usko područje nacionalne problematike.

Tako je upućenijima — više u obliku anegdotskog kazivanja — poznat detalj iz svjedočenja Vatroslava Jagića o evociranju uspomena Antuna Ma-

Lj. Gaja i A. Mažuranića, ističući svaku mogućnost njihova susreta. — U knjizi Građa o Vuku Karadžiću, Beograd 1970, koju je također pripremio G. Dobrašinović, veći dio dokumenata što se odnose na Vukovo putovanje 1841. godine, a nalazimo ih u knjizi Vuk pod prismotrom policije, već je objavljen.

⁸ Nadeždinov tekst objavio je Stojan Novaković u prilogu Vuk Karadžić i N. I. Nadeždin. Prilog k biografiji V. S. Karadžića, Godišnjica Nikole Čupića, knj. XXVI, Beograd 1907, 1—39.

⁹ O namjeri Sreznjevskoga i Preisa da krenu na put zajedno s Vukom ima općenito dosta podataka u literaturi o Vuku. Dijelovi građe — zapisi i pisma Sreznjevskoga i Preisa, mogu se naći i u knjizi Andre Gavrilovića, Slovenska putovanja. Zapjeha. Bobrovski. Kuharski. Bođanski. Sreznjevski i Vuk. Prajs. Grigorović, Beograd 1922, u odgovarajućim poglavljima.

¹⁰ Novak, Vuk i Hrvati, n. dj., 245, poziva se na Vukovo pismo V. Babukiću iz Trsta, komentirajući Gaju nepovoljnu vijest da se i Vuk sprema na putovanje po Dalmaciji i do Njegoša. Vuk je i upoznao u Beču Gaja s Njegošem, a Gaj se upravo vratio iz Rusije (1840), pa s obzirom na svoje političke namjere i osnovne ciljeve sastanka s Njegošem — zbog policije strepi pred objavljivanjem vijesti o sastanku kod Njegoša.

¹¹ Najveći dio Vukove korespondencije objavio je Lj. Stojanović u sedam knjiga. U knj. I, Beograd 1907, na str. 130—493, objavljena je prepiska između Vuka i J. Kopitara, ukupno 308 pisama. Međutim, iz 1841. god. nađeno je samo Vukovo pismo upućeno Kopitaru 10. V. 1841. iz Trsta, ali ni u njemu Vuk ne spominje ništa o namjeravanom putu na koji je krenuo za koji dan.

žuranića na to putovanje. Današnjeg čitaoca može i zabaviti Jagićev opis iz kojega se naslućuje kako Vuk u Dalmaciji traži Srbe, a Antun potvrđuje da tu žive Hrvati, te kako im je Dalmatinac u Orebiću na pitanje kojim jezikom govori najprije odgovorio da govori — »naški«, pa na dalje insistiranje — »slovenski«, i tek na kraju — »hrvatski«!¹² U objavljenoj literaturi, usto, i jedan članak iz »Narodnih novina« (1859) upućuje na neke izjave A. Mažuranića s toga putovanja, ponovno u vezi s problemom etničkih odnosa na južnoslavenskom teritoriju. Naime, u povodu poznate polemike oko Vukova pokušaja da preko V. Kluna anketom u ljubljanskim »Novicama« 1858. god. dobije odgovore na pitanja o prostiranju etničkih i dijalekatskih granica na krajnjem južnoslavenskom zapadu,¹³ u jednom od najoštrijih odgovora na Vukovu anketu autor spomenutog članka u »Narodnim novinama« proteže nacionalno pitanje i na Crnu Goru. Polazeći s politiziranih antivukovskih pozicija, autor G. M. se, uz ostalo, poziva i na Antunovo svjedočenje kako se i Crnogorci smatraju Hrvatima,¹⁴ ponovno sužavajući teme o kojima su mogli izmijeniti mišl Vuk i Antun prilikom susreta 1841. god. na polje nacionalno-političke suprotstavljenosti.

S druge strane, o kakvome sukobljavanju između Karadžića i A. Mažuranića — na čiji je međusobni odnos ovaj prilog u prvom redu usmjeren — nema potvrda. Među potpisnicima poznatoga Bečkog dogovora 1850. god. uz Vukov potpis stoji i potpis Ivana Mažuranića, Antunova brata, a zna se da nema nikakve potrebe razdvajati njihove istupe u okvirima ilirskog pokreta. Ako se šezdesetih godina Antun i zalagao za stari pravopis, on se među prvima (i po godinama među ilircima gotovo najzreliji) pridružio Lj. Gaju te ideji o štokavštini kao osnovi hrvatskoga književnog jezika — identičnoj Vukovim jezičnim postavkama. Antun je svoga mladeg brata Ivana i uveo u ilirski krug; vjerojatno njegovom rukom vođen, Ivan je 1835. god. čitao Vukov »Rječnik«; Ivan i Antun zajednički su 1844. god. izrađivali rječnik Gundulićeva »Osmana«

¹² Josip Horvat — Jakša Ravlić, Pisma Ljudevitu Gaju, Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knj. 26, Zagreb 1956; autori su objavili jedno Vukovo pismo Gaju (od 10. X. 1851, s obaviješću da šalje oglas za »Rječnik« iz 1852), a u bilješci uz to pismo, na str. 240, tiskan je i Jagićev zapis o Mažuranićevu pripovijedanju o putovanju 1841. Jagića citira i V. Novak, Vuk i Hrvati, n. dj., str. 248.

¹³ Polemike oko te ankete općenito su poznate u literaturi o Vuku, pa o njima u monografijama Lj. Stojanovića i M. Popovića, u knjizi V. Novaka, itd. Isto tako i, stoljeće kasnije, na njih podsjećaju prilozi: Ive Jelenović, Janez Trdina i otok Krk, Riječka revija, XII, 6, Rijeka 1963, 375—383; Jelenović je na istom mjestu, 384—394, objavio i Trdinin članak »Otok Krk«, koji je napisan kao odgovor revoltiranog Trdine na pitanja Vuka i V. Kluna o mogućnosti da u Istri i na kvarnerskim otocima ima srpskog življa; u članku »Jedna zaboravljena polemika s Vukom St. Karadžićem« autorica Ljubica Klančić (Riječka revija, XIII, 12, Rijeka 1964, 957—974) također rekonstruira situaciju oko Vuka i ankete u ljubljanskim »Novicama«, nadopunjujući prilog i građom tiskanom u drugim glasilima, nastalom u povodu te ankete.

¹⁴ U Narodnim novinama, XXV, 42, Zagreb 22. II. 1859, 114—115, neidentificirani autor G. M. priključuje se polemici oko Vukove i Klunove ankete u »Novicama«, vrlo oštro se suprotstavljajući Vuku; u raspravu o etničkim i jezičnim problemima vezanim za jugoslavenske sjeverozapadne krajeve, G. M. uvodi i raspravu o Crnogorcima kao Hrvatima.

na Vukovim načelima; s trećim bratom, Matijom, sakupili su »jednu od najljepših zbirki naše narodne poezije«.¹⁵ Mažuraniće možemo naći i na objavljenim popisima pretplatnika na Vukove knjige,¹⁶ a u osobnoj biblioteci A. Mažuranića sigurno se nisu slučajno nalazila mnogobrojna Vukova objavljena djela.¹⁷ Isto tako, ni često citirana pisma u kojima Vuk pozdravlja svoje prijatelje u Zagrebu nisu mimoišla braću Mažuraniće,¹⁸ govori se o sastancima u kavani Grlović u Beču na koje su dolazili I. Mažuranić i Karadžić.¹⁹ Isto tako, ni braća Mažuranići ne mogu se izolirati iz cijele izukrštene mreže Vukovih poznanika iz Hrvatske — njegovih prijatelja staroga Ignjata Brlića, Imbra Ignjatjevića Tkalca, Frana Kurelca i Antuna Vakanovića, zatim Stanka Vraza i Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji su od njega mnogo naučili, te — konačno — J. J. Strossmayera, s kojim je Vuk za života održavao prijateljske veze, nalazeći u njega i pokroviteljsku podršku.²⁰

Po svemu, dakle, nema razloga da se Antunovi i Vukovi kontakti iz 1841. god. svedu na puko konfrontiranje u pogledu nacionalnog pitanja. No, da je A. Mažuranić ipak ostavio ponešto tragova o svojim razgovorima s Vukom, potvrđuje ne samo Jagićev zapis te spomenuta interpretacija Vukova protivnika G. M. u »Narodnim novinama«²¹ nego i obiteljska predaja Mažuranićevih, čiji se tragovi mogu pratiti sve do naših dana.²²

¹⁵ Milorad Živančević, Vuk i Hrvati, Oko, XIV, 392, Zagreb, 26. III — 9. IV. 1987, 10. U svome je feljtonu Živančević općenito iznijansirao odnose između Vuka i braće Mažuranić.

¹⁶ Tako, npr., među prenumerantima na Vukovu zbirku poslovice 1849. god. nalazimo ime Ivana Mažuranića, njegovo je ime i na popisu pretplatnika za »Kovčević« te za Vukov srpsko-njemački rječnik iz 1872.

¹⁷ Danas se biblioteka Antuna Mažuranića nalazi u posjedu inž. Viktora Ružića, preko Ivane Brlić-Mažuranić povezanog s porodicom Mažuranića. Dio je te biblioteke u Rijeci, gdje živi inž. Ružić, a dio u Slavonskom Brodu, sjedištu porodice Brlić.

¹⁸ U pismu Stanku Vrazu, Beč 7/19. VII. 1840, Vuk je napisao i ove riječi. »Pozdravite mi G. g. Mažuraniće, Rakovca, Babukića, Užarevića, i, ako gdje vidite, i Ožegovića i Vukadinovića, i ostale prijatelje i poznanike (ne zaboravite g. doktora Demetra).« Vukova prepiska, knj. VII, Beograd 1913, 571. Kako se vidi, Mažuranići su na prvom mjestu. I u pismu Sreznjevskog Stanku Vrazu — u veljači 1842 — Vuk svojeručno dodaje nekoliko rečenica, te uz njih i pozdrave Zagrepčanima, među kojima i Mažuranićima (taj podatak u feljtonu M. Živančevića, Vuk i Hrvati, u zagrebačkom »Oku«, n. dj., u nastavku br. 5, od 26. II. do 12. III. 1987).

¹⁹ O tome, npr. u knjizi M. Popovića, Vuk Stef. Karadžić, n. dj., 299, 322, 324, 377, 392; isto tako i u citiranom feljtonu M. Živančevića, u časopisu Oko, u nastavku br. 7, od 26. III. do 9. IV. 1987.

²⁰ Gotovo nema potrebe, za svrhe ovoga priloga, ponavljati ono što se općenito zna i što je u literaturi objavljeno o vezama između Vuka i ovdje navedenih njegovih hrvatskih suvremenika. Sva se ta imena ponavljaju u Lj. Stojanovića, M. Popovića, V. Novaka, itd.

²¹ V. bilj. 12 i 13.

²² Inž. Viktor Ružić, koji živi u Rijeci, a po Ivani Brlić-Mažuranić ulazi u okvire obitelji Mažuranića, u razgovoru s autorom ovoga priloga također je evocirao porodična sjećanja na Vukovo i Antunovo putovanje. Poput Jagića, i V. Ružić zna za detalj o susretu s Dalmatincem koji je odgovorio da mu je jezik »naški«; u verziji V. Ružića, Vuk je, donekle nagluh, čuo da je čovjek rekao »srpski«.

Najviše živopisnih i uvjerljivih detalja o Antunovim i Vukovim iskustvima iz 1841. god. pruža, međutim, jedan rukopis pronađen u ostavštini književnika Frana Mažuranića²³ u Novom Vinodolskom.²⁴ Riječ je o nedovršenoj kratkoj priči/crtici Frana Mažuranića,²⁵ nastaloj na osnovi pričanja njegova strica Antuna. Franov književni tekst ima nekih netočnosti i nedosljednosti, očito nastalih stoga što je crtica napisana po sjećanju — najprije Antunovu, a zatim Franovu. Nije, npr., točno navedena godina Antunova i Vukova putovanja,²⁶ u priču su uvedeni i Njegošev nasljednik knez Danilo sa suprugom Darinkom koji se god. 1841. nisu mogli pojaviti kao Vukovi i Antunovi sugovornici.²⁷

S druge strane, više se detalja s toga putovanja moralo usjeći u sjećanje i samome Antunu, i njegovu nećaku Franu, te oni djeluju vrlo uvjerljivo i životno. Tako, npr., na realnu osnovu Antunova i Franova pripovijedanja upućuje i podatak da se Vuk u potrazi za leksičkom i folklornom građom te prilikom bilježenja narodnih umotvorina vrlo često i rado na svojim obilascima terena obraćao starim ženama.²⁸

Osobito je zanimljivo da Fran Mažuranić potvrđuje Jagićevo svjedočenje o tome kako su Vuk i Antun po Dalmaciji tražili — svaki za sebe — Srbe ili Hrvate. Kao čovjek koji s distance i s očito široko jugoslavenski zasnovanih

²³ Fran Mažuranić poznati je hrvatski književnik, a sin je Ivanova i Antunova brata Matije, autora »Pogleda u Bosnu«. Osnovna literatura: Ivan Brlić, Dokumenti o životu i ličnosti Vladimira Frana Mažuranića, Zagreb 1960; Dragomir Babić, Humanistički antikonzformista, Rijeka 1979; Mirjana Strčić, Antun Barac i Fran Mažuranić, Dometi, VII, br. 1—2, Rijeka 1974, 67—75.

²⁴ Ostavština Frana Mažuranića nalazi se u kući pukovnika Boška Mažuranića u Novom Vinodolskom, te mu ovom prilikom zahvaljujem na uvidu u Franov rukopis.

²⁵ Na tu je crticu prvi skrenuo pažnju Davorin Ježić u prilogu »Folklor Novog Vinodolskog«, Vinodolski zbornik III, Crikvenica 1983, 287—293. U uvodnom dijelu svoga priloga Ježić napominje da stariji Vinodolci i danas govore da je Karadžić posjetio Novi zbog bogate folklorne baštine, a poziva se i na Franov književni sastavak, koji potvrđuje Vukov prolazak kroz Novi Vinodolski s Antunom Mažuranićem. Bez šireg komentara, Ježić je prepričao Franovu crticu, citirajući nekoliko rečenica.

²⁶ Fran je naveo 1857. godinu, uz podatak da je Antun Mažuranić tada bio direktor riječke gimnazije. No, Vuk i Antun putovali su 1841. godine, dok je Antun u Rijeci bio na gimnaziji od 1861. do 1868. godine.

²⁷ Budući Njegošev nasljednik Danilo imao je 1841. god. tek petnaest godina, a njegova žena Darinka, rođena u Trstu, stići će na Cetinje mnogo kasnije. (Petar D. Šerović, Jedan novinski članak o pogibiji kneza Danila. Istorijski zapisi, god. IX, knj. XII, sv. 1—2, Cetinje 1956, 315—317; Marko S. Nikolić, Jedan zapis o smrti knjaza Danila. Istoriski zapisi, god. XI, knj. XIV, sv. 1—2, Cetinje 1958, 358—359; Dušan Vukšan, Kako je knjaginja Darinka dovedena na Cetinje. Zapisi, god. 12, knj. 21, sv. 1, Cetinje 1939, 56—57; Andrija Lainović, Položaj kneginje Darinke poslije smrti knjaza Danila. Istorijski zapisi, god. XI, knj. XIV, sv. 1—2, Cetinje 1958, 311—319; Dušan D. Vukšan, Knjaz Danilo Petrović 1-1-1852 — 1-VIII-1860. Zapisi, god 5, knj. 9, sv. 4, Cetinje 1931, 133—202, 257—267).

²⁸ Fran je to zabilježio riječima: »Kamo god bi dolazili, Vuk bi odma tražio razgovora — a najradje sa starim ženama. 'One su prave nositeljice narodne tradicije, i najbolje poznavalice naših pjesama i narodnih naših običaja', znao bi reći.«

pozicija promatra prošle događaje,²⁹ Fran je s blagonaklonim, pomalo ironičnim smiješkom doveo svoga strica zajedno s Vukom u situaciju da se suoče sa stvarnošću: za neuka i priprosta dalmatinskog seljaka njegov jezik nije bio ni hrvatski ni srpski, nego — »naški« (kao i u Jagićevu evociranju toga događaja), i taj čovjek sam o sebi nije mislio ni kao o Srbinu, ni kao o Hrvatima, on je za sebe bio — Dalmatinac.³⁰

Nacionalno-preporodni pokret i procesi sazrijevanja moderne ideje o nacionalnoj integraciji vidljivo su — u Franovu tekstu — god. 1841. još uvijek pripadali krugu građanske inteligencije, dok je tradicijski orijentirani narodni korpus nastavlja živjeti u svome stoljećima sačuvanom osjećanju narodne samosvojnosti, koja se dokazivala sama sobom i svojim održanjem pred kontinuiranim naletima tuđinskih presizanja. Međutim, kroz Antunovu se i Vukovu prizmu sagledavanja toga problema, unatoč njihovom prijateljstvu koje Fran naglašava, ipak probija težnja za potvrdom nacionalne svijesti.

Svjedočenje V. Jagića završava se na detalju iz Antunova i Vukova iskustva u suočavanju s postojećim stanjem u Dalmaciji, u kojoj je — kao i u Istri — zbog specifičnosti društveno-političkih prilika u okvirima Habsburške Monarhije nacionalno-preporodni pokret svoje organizirane forme političkog djelovanja dobio kasnije negoli Banska Hrvatska s ilirskim pokretom. Franovo se pripovijedanje nadograđuje, međutim, dalje, s novim svjedočenjem o tome vremenu. U Dubrovniku su Antun i Vuk stekli iskustvo druge vrste o situaciji na terenu: Dubrovčani se, po Franu, u to doba nisu osjećali ni Srbima ni Hrvatima, nego — zahvaljujući svojoj kulturnoj tradiciji — Slovincima, onako, kako »naši Gundulići i Kačići već davno osjećahu nuždu zajedničkog (potcrtao autor, op. M. S.) imena, za sva naša južna plemena«.³¹

Razočaran u Dalmaciji, Vuk se prema Franovu pripovijedanju tek u Kotoru i dalje u Crnoj Gori razveselio »što svi kažu da srpski govore«. S nešto blage ironije, Fran dalje izvještava: »To se je stricu mome krivo vidjelo, te jim stade dokazivati, kako su oni Hrvati, pa kako jih — u Carigradu — niko drukčije ni ne zove.«³² Na ovom se mjestu može s Franovim svjedočenjem

²⁹ Fran završava priču u duhu ideje sjedinjavanja hrvatskoga i srpskog naroda, stavljajući Darinki u usta riječi: »Znači da između hrvatskog i srpskog plemena nema ni razlike ni medje, već da smo isti narod, sa dva imena. Jedni će zavoljeti ovo, drugi ono, a jedno i drugo buđi nam sveto — dok se u kojem trećem ne složimo!«

³⁰ Prema Franu, čovjek je ostajao pri tome da je Dalmatinac, mada su ga u razgovoru nastojali navesti na srpsko ime (Vuk), ili na hrvatsko (Antun). Nešto dalje, pak, u Franovu tekstu našim je putnicima u Dubrovniku bilo postavljeno pitanje: »Zašto da se mi Dalmatinci, Bosanci i ostali, odričemo starog i poštenog svog imena, a u vašu korist? Mi nismo ni Srbi ni Hrvati!«

³¹ U daljem tekstu, Dubrovčanin s kojim su Vuk i Antun razgovarali izjavljuje: »Mi nismo Ilirci! Pa kako se nikada ni u hrvatskom ni u srpskom imenu složiti nećemo, onako nije druge, nego da se Slovinci ili Slovenici nazivljemo.«

³² Fran je, pak, s pomalo ironije citirao riječi nekoga starog Crnogorca: »Istina je... mi smo Hrvati, ali smo srpske vjere, pa nam je i jezik srpski.« — zamrsivši potpuno situaciju, kao i u slučaju Dalmatinca koji je bio na kraju izjavio da su Hrvati — Turci! Vidljiva je i osobna Franova teza da u vrijeme Vukova i Antunova putovanja do puka nije još bila prodrla nacionalna svijest; na jednom mjestu u tekstu Fran izričito i veli: »Tako neprobudjen bijaše, u ono doba, kukavni naš narod.«

povezati spominjani prilog G. M. iz »Narodnih novina«, koji je taj detalj predstavio u drugom svjetlu: u njegovoj verziji, crnogorski narod sebe zove hrvatskim narodom, u što se osvjedočio i vrijedni »starina« Antun Mažuranić; neidentificirani G. M. tvrdi u njegovo ime da su samo poluobrazovani Crnogorci, oni koji pravoslavnu vjeru zovu srpskom jer je i srpski narod u Srbiji te vjere, »to ime i na Crnogorce protegli«.³³

U svakom slučaju, i Fran Mažuranić potvrđuje da su Antun i Vuk, u stanovitom natjecateljskom duhu, za shvaćanje svoga imena htjeli naći potvrdu u tradicijskim našim sredinama, koje još nisu u ono vrijeme imale priliku da usvoje ideje svojih nacionalnih predvodnika, izmaklih daleko naprijed. Istodobno, nepodudarnost u opredjeljenjima A. Mažuranića i Karadžića i ovdje je potvrđena: ilirsko ime za Antuna uključuje i hrvatski nacionalni identitet, dok je, s druge strane, osjećanje srpskoga nacionalnog identiteta odbijalo Vuka da prihvati ilirsko ime. Fran Mažuranić, pak, zastupa jugoslavensku ideologiju te, s vremenske distance, opisuje događaje s dobrohotnom, malenom dozom ironične nasmiješnosti.

Da su ipak nacionalna imena intrigirala i Karadžića i A. Mažuranića, potvrđuje i anegdota koju je Fran zasigurno dobro zapamtio iz stričeva pripovijedanja: na ponudeni izbor da se za jahanje odluči između »hrvatskoga« ili »turskog« sedla, Vuk se odlučio za »hrvatsko« jer, reče: »hrvatsko mi je ipak milije od turskoga«. Međutim, svjedoči Fran, to je sedlo bilo drveno te je našuljalo Vuka do krvi, što je on duhovito komentirao: »Gledaj Anto, u Zagrebu vele: 'Pojeo Vuk Hrvatel!' A ja eto, za hrvatsko ime, krv proljevam!«³⁴

Osim navedenih podataka, Fran Mažuranić — kako se do sada čini — jedini u literaturi navodi mogućnost da je Vuk posjetio i otok Krk, na koji je Antun poveo prijatelja, kako to Fran zapisuje, »da glagoljaše slušaju«.³⁵ S obzirom na to da se u Franovu tekstu pojavljuju samo neke netočnosti, a da su podaci o putu po Dalmaciji te boravku na Cetinju točni,³⁶ da je Antun u porodičnom krugu sigurno pripovijedao o svojim susretima s Vukom, Franovo svjedočenje barem djelomice može dopuniti inače slabo poznate podatke o njihovim kontaktima 1841. godine. Šteta je što Fran nije bio lingvist, poput Antuna i Vuka, te vjerojatno nije obraćao pažnju na kakvo eventualno stričevo svjedočenje o svojim lingvističkim raspravama s Vukom.

Prema već citiranoj literaturi, god. 1841. Karadžić i Antun Mažuranić sastajali su se više puta (zasigurno u Senju, Gospiću, na putu prema Obrovcu

³³ Vidi bilj. 14.

³⁴ U Vukovo doba putovalo se ili jašući, ili — u najboljem slučaju — kolima s konjskom zapregom, a kočije su bile uvedene tek na glavnim prometnicama. I Nadeždin u svojim zapisima govori o jahanju.

³⁵ Postoji, međutim, mogućnost, da je Fran Mažuranić mogao znati za boravak Sreznjevskog iste te godine na otoku Krku, te je možda zamijenio Vuka s njim. Opis puta po Krku iz pera Sreznjevskog u knjizi A. Gavrilovića, Slovenska putovanja, n. dj.

³⁶ O posjetu grupe putnika vladici Njegošu na Cetinju piše i Jevto M. Mirović, Petar II Petrović Njegoš u svom vremenu, Titograd 1984, prilozi pod naslovom »Jedna važna posjeta Njegošu 1841« i »Inspiracija za Mažuranićev spjev Smrt Smail-age Čengića«, 427—436.

i Zadru, na Korčuli, na brodu do Kotora, na Cetinju, u Dubrovniku)²⁷ te su imali dovoljno prilike za izmjenu mišljenja o nizu problema. No, kako je rečeno, malo o tome znamo. Zbog toga, svjedočenje Frana Mažuranića može barem donekle naznačiti neke od osnovnih pravaca u stajalištima A. Mažuranića i Vuka te temama kojima su mogli posvetiti pažnju u razgovorima prilikom susreta. Bliži stricu Antunu od V. Jagića ili od neutvrđenoga autora članka u »Narodnum novinama«, Fran Mažuranić sigurniji je kao izvor i u pogledu ovdje iznesenih malobrojnih podataka. Bilo bi šteta ne upozoriti na njih, u pomanjkanju bogatije i izvornije građe o međusobnim kontaktima Antuna Mažuranića i Vuka St. Karadžića.

Zusammenfassung

ZUR BESSEREN KENNTNIS DER VERBINDUNGEN ZWISCHEN ANTUN MAŽURANIĆ UND VUK ST. KARADŽIĆ

Mirjana Strčić

Es ist ersichtlich, daß in der Vuk St. Karadžić gewidmeten Literatur seine Kontakte mit den Kroaten oft ein intrigantes Thema ist. So wird beispielsweise oft die Möglichkeit erwähnt, daß es zwischen Vuk und Ljudevit Gaj sowie Antun Mažuranić im Jahre 1841 unmittelbare Kontakte gegeben hat, als die zwei prominenten Führer der kroatisch-nationalen Bewegung, der sog. illyrischen Bewegung, von Senj aus über die Lika und Dalmatien zum Primas Njegoš nach Cetinje in Montenegro gereist sind und auf dem Wege mehrmals Karadžić begegnet sind, der zusammen mit den Russen N. I. Nadeždin und D. M. Knjažević praktisch denselben Weg gemacht hat. Es gibt jedoch sehr wenig Quellenmaterial, das auf den Inhalt ihrer Gespräche bei den wiederholten Begegnungen Auskunft geben würden, weil offensichtlich die Reisenden aus Angst vor der Wachsamkeit der Wiener Polizei im Jahre 1841 jede Publizität mieden und noch weniger schriftliche Beweise ihrer Gespräche hinterlassen wollten.

Neben einigen anderen Spuren und Indikationen wird in der bekannten Literatur über diese Begegnungen am häufigsten der kurze Bericht von Vatroslav Jagić zitiert, der aufgrund der Erinnerungen von Antun Mažuranić abgefaßt wurde. Viel lebensvollere und überzeugendere Einzelheiten über die Geschehnisse im Jahr 1841 erfahren wir aus der kurzen unvollendeten Geschichte »Vuk i Mažuranić« (Vuk und Mažuranić) des Schriftstellers Fran Mažuranić, die in seinem Nachlaß gefunden wurde. Der Text von Fran Mažuranić wurde nach den Erzählungen seines Onkels Antun Mažuranić mit literarischen Ansprüchen geschrieben, weist anekdotischen Charakter auf, aber in Ermangelung eines reichhaltigeren Quellenmaterials über die Kontakte zwischen Vuk St. Karadžić und A. Mažuranić weist er wenigstens auf einige der Probleme hin, mit denen sich die beiden beschäftigten. Fran Mažuranić, der kein Philologe war, hat kein eventuelles Gespräch zwischen Vuk und A. Mažuranić über den Bereich ihrer Interessen aufgezeichnet; mehr Aufmerksamkeit widmete er jedoch ihren Erfahrungen im Zusammenhang

²⁷ Susreti Vuka i A. Mažuranića mogu se rekonstruirati na osnovi zapisa Nadeždina (bilj. 8), zatim citiranih radova G. Dobrašinovića (bilj. 7) te J. Milovića (bilj. 38).

mit der bestehenden Situation hinsichtlich der ethnischen Beziehungen und der Entwicklungsstufe des nationalen Bewußtseins in Dalmatien und in Monte Negro um das Jahr 1841. Durch seinen Text hat Fran Mažuranić seinen Beitrag dazu geleistet, daß eine klarere Einsicht in die Bestrebungen in nationaler Hinsicht von Vuk und Antun Mažuranić gewonnen werden können, aber auch eine wirklichkeitsnahe Vorstellung über die ethnische Situation in den damaligen traditionsgebundenen nationalen Kreisen.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.